

3. Magnetismus

Handwritten signature

3.1 Magnetické pole proudu ve vakuu

3.1.1 K tenkému drátěnému kruhu poloměru R je přiváděn proud i_0 . Nalezněte výraz pro indukci magnetického pole B ve středu kruhu, jestliže přívody dělicí kruh na dvě části délky L_1 a L_2 jsou tvořeny dvěma nekonečnými vodiči umístěnými radiálně.

3.1.2 Určete magnetické pole ve válcovém otvoru /poloměr R_2 / v nekonečném válcovém vodiči /poloměr R_1 /, kterým protéká proud i_0 rovnoměrně rozložený po průřezu s konstantní hustotou.

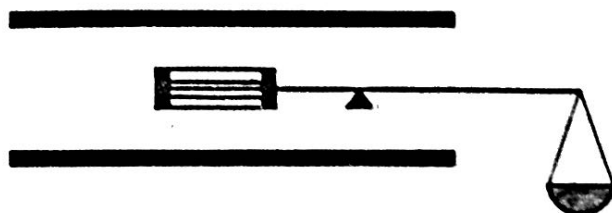
3.1.3 Dva závity, každý o poloměru $R = 10$ cm, jsou umístěny vzájemně rovnoběžně ve vzdálenosti $L = 20$ cm. Oběma závity protéká proud $i_0 = 3$ A. Odvoďte vztah pro intenzitu pole na spojnici středů obou závitů, která je kolmá k jejich rovinám. Vypočítejte hodnotu pole ve středu jednoho závitu a uprostřed na ose mezi závity.

3.1.4 Dva závity jsou uspořádány podobně jako v případě 3.1.3. Nalezněte relaci mezi R a L nutnou k dosažení optimální homogenity pole uprostřed na spojnici středů závitů.

3.1.5 Jaký vztah musí platit mezi délkou L a průměrem D solenoidu, aby bylo možno počítat pole v jeho středu podle vzorce pro nekonečný solenoid s chybou nepřesahující 1 %?

3.1.6 Užitím integrální formy Ampérova zákona /tj. Maxwellovy rovnice pro stacionární proud/ určete vztah mezi hodnotami intenzity pole H_i a H_e v nejbližším okolí vinutí uvnitř a vně solenoidu. Ukažte, že H_e vně vinutí je poblíž středu velmi dlouhého solenoidu rovno nule.

3.1.7 Uvnitř dlouhé cívky, jejíž vinutí má na každém délkovém centimetru n závitů, je umístěna krátká cívka průřezu S , která má N závitů. Osa této cívky je kolmá k ose dlouhého solenoidu a má svislý směr. Vnitřní cívka je připevněna na jednom konci vahadla /obr.3.1/, které je vyváženo neprochází-li cívkou proud. Prochází-li oběma cívkami proud i_0 , musíme přidat na další rameno vahadla závaží P , abychom obnovili rovnováhu. Rameno vahadla, které nese závaží, má délku L . Vypočítejte proud i_0 .

Obr.3.1

3.1.8 Toroidní cívka má 100 závitů měděného drátu. Vnitřní průměr $R_1 = 9$ cm a vnější $R_2 = 10$ cm. Vinutím teče proud $i = 20$ A. Určete střední hodnotu magnetické indukce B v cívice.

3.1.9 Najděte magnetický tok Φ čtvercem o straně $L = 3$ cm umístěným vedle dlouhého přímého drátu, jímž protéká proud $i_0 = 15$ A. Jedna strana čtverce je rovnoběžná s drátem ve vzdálenosti 4 cm a protilehlá strana je od drátu vzdálena 5 cm.

3.1.10 Pravoúhlý trojúhelník s odvěsnami b_0 a a_0 je umístěn v poli nekonečného přímého vodiče, kterým teče proud i_0 . Magnetické pole je kolmé na rovinu trojúhelníka. Odvěsna b_0 je rovnoběžná s vodičem. Nalezněte podmínku pro polohu trojúhelníka, které odpovídá $\Phi = 0$.

3.1.11 Odvoďte vektorový potenciál pole nekonečného přímého válcového vodiče, kterým protéká konstantní proud i_0 . Poloměr válce je R . Určete složky vektoru magnetické indukce $\vec{B}$.

3.1.12 Při výrobě folie PVC se široký pruh hmoty pohybuje rychlostí v_0 postupně přes dva navzájem rovnoběžné válečky. Během opracování se povrch pásu nabíje rovnoměrně rozloženým nábojem plošné hustoty σ .

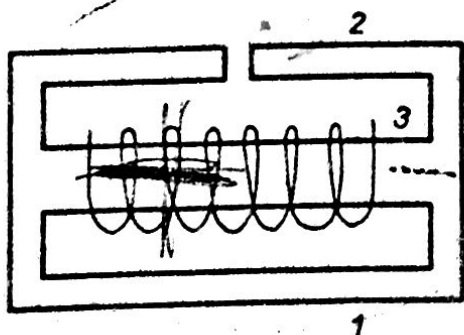
a/ Nalezněte vektorový potenciál v blízkosti povrchu pásu v bodě uprostřed mezi válečky.

b/ Jak velká je magnetická indukce B v této oblasti?

3.1.13 Užijte vektorový potenciál k určení magnetického pole v libovolném bodě na ose kruhového závitu. Závít má poloměr R a protéká jím proud i_0 .

3.2 Magnetické pole v látkách

3.2.1 Na železném kruhu /střední průměr $D = 40$ cm/ čtvercového průřezu /strana $b = 4$ cm/ je navinuta jedna vrstva drátu. Počet závitů $N = 500$. Drátem protéká proud $i_0 = 1$ A. Magnetická permeabilita železa $\mu_r = 400$. Vypočítejte indukční tok v jádře. Určete chybu, která vznikne předpokládáme-li, že pole v jádře je homogenní.

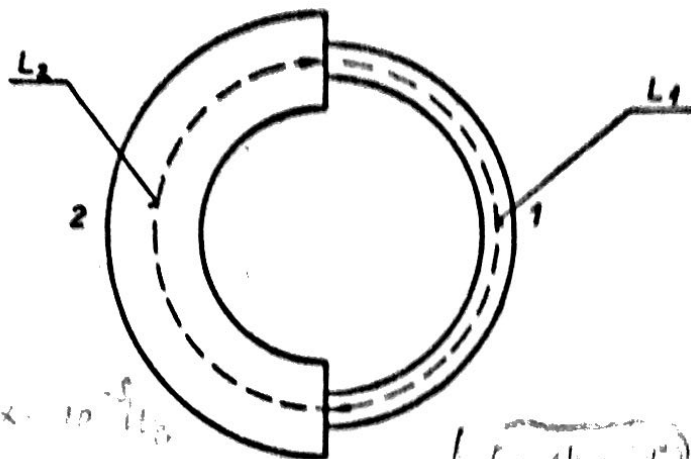

Obr.3.2

3.2.2 Najděte intenzitu magnetického pole H_m vduchové mezeře, jestliže magnetické odpory R_m na částech 1,2,3 /obr.3.2/ jsou stejné a magnetický odpor v mezeře $R_m = 20 R_M$. Magnetomotrická síla $E_m = 2150$ Az. Šířka vduchové mezeře $d = 2$ cm. Průřez magnetického toku je ve všech částech stejný.

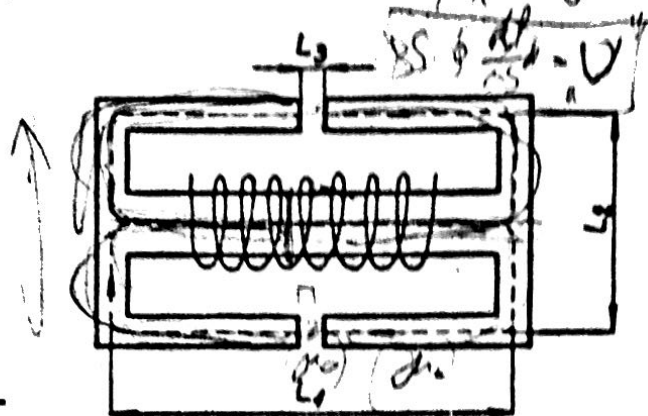
3.2.3 Ocelový kroužek se skládá ze dvou částí o průřezu $S_1 = 6 \text{ cm}^2$, $S_2 = 20 \text{ cm}^2$. Délka střední siločáry je $L = 2L_1 = 2L_2 = 15 \text{ cm}$ / obr.3.3/. Na kroužku je navlečnuta cívka, $N = 400$ závitů.

a/ Jaký proud i_0 musí protékat cívkou, aby magnetický tok v cívkce byl 10^5 maxwellů

b/ Jak se změní proud i_0 , jestliže $S_1 = 10 \text{ cm}^2$?

3.2.4 Železný kroužek se skládá ze dvou částí o průřezích S_1 a S_2 . Střední délka siločáry je $L = 2L_1 = 2L_2$. Cívka navinutá na kroužku má N závitů. Jaké magnetické indukce B_1 a B_2 jsou v jednotlivých částech kroužku, teče-li cívkou proud i_0 ?

Obr.3.4

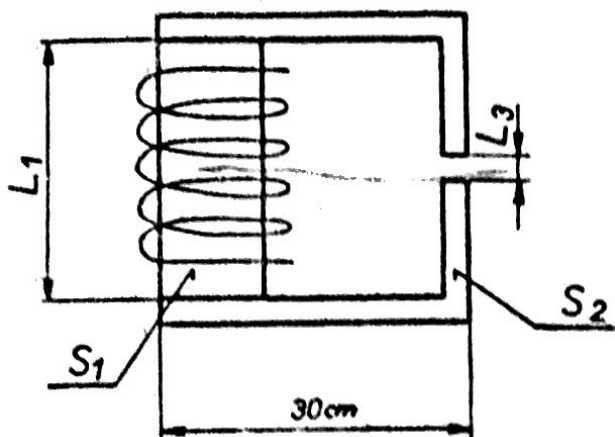
3.2.5 Kolik ampérzávitů musí mít elektromagnet na obr.3.4, aby v mezerách bylo pole $B_0 = 0,65 \text{ T}$. Délky jednotlivých částí magnetického obvodu: $L_1 = 100 \text{ cm}$, $L_2 = 80 \text{ cm}$, $L_3 = 4 \text{ mm}$. Průřez magnetického toku je ve všech částech obvodu stejný, $S = 20 \text{ cm}^2$.

3.2.6 Soustava pozůstává z válečku - permanentního magnetu / $S_1 = 100 \text{ cm}^2$, $L_1 = 20 \text{ cm}$ / a dvou pólových nástavců zhotovených z magneticky měkkého železa / $S_2 = 20 \text{ cm}^2$ /. Vzduchová mezera má délku $L_3 = 1 \text{ cm}$, obr.3.5. Proudem ve vinutí se váleček zmagnetoval do bodu P_0 , obr.3.6 / viz na následující straně /.

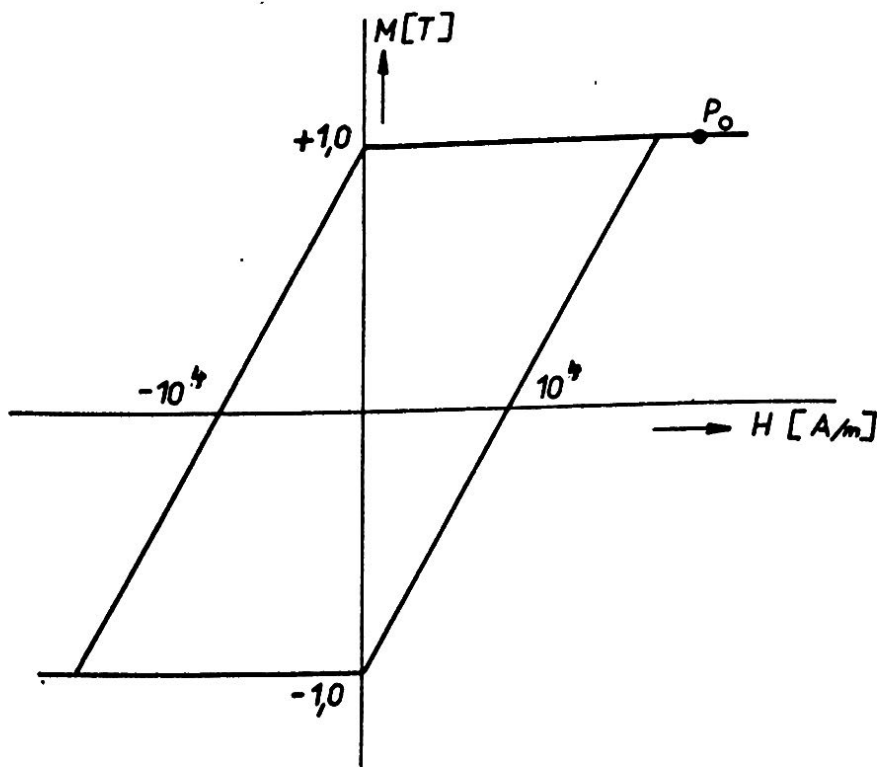
Určete intenzitu magnetického pole v mezeře po vypnutí proudu. Permeabilitu pólových nástavců považujte za nekonečnou, rozptyl magnetického toku v mezeře zanedbejte.

3.2.7 Nalezněte B , H uvnitř homogenně zmagnetovaného kruhového disku, je-li vektor M kolmý k rovině disku /zanedbejte efekty na okrajích/.

3.2.8 K zápisu na magnetofonovou pásku se používají kruhová magnetická jádra se vzduchovou mezerou. Určete demagnetizační fak-

Obr.3.5

Obr.3.6

tor jádra, jestliže vnější a vnitřní průměry jsou 4 a 2 mm a šířka mezery L_m :
 $= 0,02$ mm.

3.2.9 Odvoďte výraz pro pole uvnitř homogenně zmagnetované koule o poloměru R

3.2.10 Vypočítejte pole ve sférické dutině v homogenně zmagnetovaném magnetiku.

3.3. Elektromagnetická indukce

3.3.1 Odvoďte vztah pro indukovanou elektromotorickou sílu mezi středem a obvodem disku rotujícího kolem vektoru B /homogenní pole/ s konstantní úhlovou rychlostí ω . Poloměr disku je R .

3.3.2 Drátěný kruh o poloměru R se nachází v homogenním poli indukce B . Rovina kruhu je kolmá k poli. Střed kruhu je spojen s obvodem dvěma přímými vodiči. Jeden je pevný, druhý se otáčí kolem středu konstantní úhlovou rychlostí ω . Následkem toho tečou vodiči periodické proudy. Odpor délkové jednotky drátu je ρ . Magnetické pole indukovaných proudů je možno zanedbat. Určete proudy v přímých vodičích / i_2 / i částech kruhu / i_1 , i_3 / v okamžicích, když

a/ otáčivý poloměr svírá s pevným úhel $\varphi = 0$,

b/ úhel mezi pevným a otáčejícím se poloměrem je $\varphi \neq 0$ a $\varphi \neq 2\pi$.

3.3.3 Na trubce z izolačního materiálu o průměru D je navinuta cívka o N závitěch. Tato cívka, která spolu s odporem R k ní připojeným tvoří uzavřený obvod, je umístěna v homogenním magnetickém poli indukce B . Osa cívky je rovná

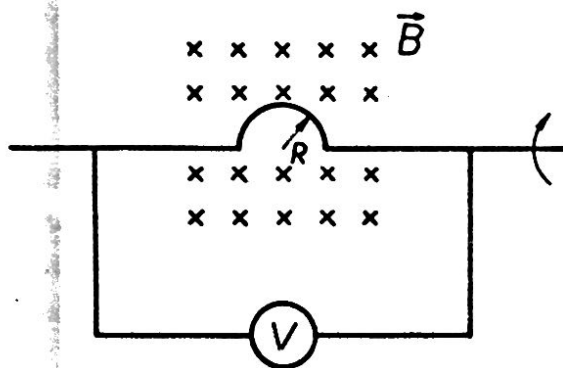
běžná s vorem magnetické indukce. Spočítejte

a/ úhlový impuls /náboj/ $\int_0^{\infty} i dt,$

'napěťový impuls $\int_0^{\infty} u dt,$

který proteče obvodem při otočení cívky o 180° kolem osy kolmé k vektoru magnetické indukce.

3.3.4 Malým kroužkem poloměru R teče konstantní proud i_0 . Jiný kroužek, také poloměru R je umístěn na ose prvního kroužku ve vzdálenosti $L \gg R$. Roviny obou kroužků jsou rovnoběžné. Druhý kroužek začne rotovat rychlostí ω kolem některého svého průměru. Kroužek je přerušen a neprochází jím žádný proud, jaké se v něm indukuje elektromotorické napětí?

Obr.3.7

3.3.5 Pevný drát tvaru půlkruhu o poloměru R se otáčí s frekvencí f v homogenním magnetickém pole podle obr.3.7. Jaká je indukce pole B , jestliže voltmetr s vnitřním odporem r_i /zbytek obvodu má zanedbatelný odpor/ ukazuje napětí U . Jaká je amplituda indukovaného proudu? Pole vytvořené proudem je zanedbatelné.

3.3.6 Uvnitř nekonečného válce s hustotou povrchového náboje σ , který ro-

tuje kolem své osy, je ve směru poloměru kousek drátu sahající od osy k plášti válce, kde je upevněn.

a/ Ukažte, jak by se principiálně dala stanovit úhlová rychlost otáčení válce z náboje na konci drátu.

b/ Popište kvalitativně jak se bude celý problém fyzikálně jevit pozorovateli, který se nachází v otáčející se souřadné soustavě, v níž je nabitý válec v klidu. Může určit ω ?

Poloměr válce je R a jeho úhlová rychlost ω .

3.3.7 Představte si, že kolejnice železniční trati mají směr poledníku a jsou izolovány od země i mezi sebou. Po těchto kolejích jede vlak rychlostí 60 km/hod. Svislá složka intenzity magnetického pole je $H_z = 0,5 \text{ Oe}$. Co bude ukazovat milivoltmetr připojený v libovolném místě ke kolejnicím /vzdálenost mezi kolejemi $L = 1,2 \text{ m}$;

a/ přibližuje-li se vlak k přístroji,

b/ přístroj leží právě mezi předními koly lokomotivy a druhou dvojicí kol posledního vagonu jedoucího vlaku,

c/ vzdaluje-li se vlak od přístroje?

3.3.8 V homogenním magnetickém poli B orientovaném ve směru osy z jsou v rovině xy umístěny dva rovnoběžné dráty spojené odporem R . Jejich vzdálenost je L . Podél drátů se může volně pohybovat kovová příčka.

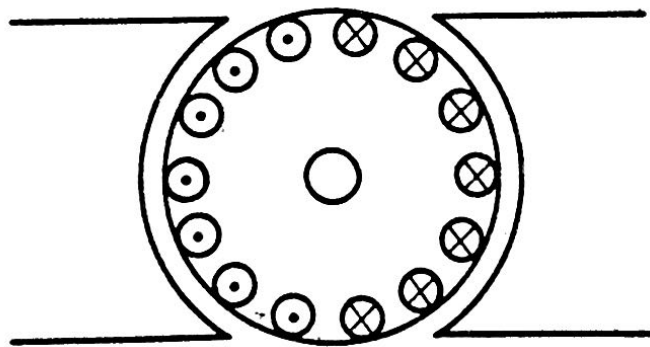
- a/ Jakou silou je třeba působit na příčku, aby se pohybovala konstantní rychlostí v .
- b/ Jaký proud poteče v soustavě v případě, že příčce je udělena pouze tečinná rychlost v_0 .
- c/ Jaká bude rychlost příčky působí-li na ni konstantní síla F_0 , počíná-li rychlost $v_p = 0$.

Odpor rovnoběžných vodičů a příčky zanedbejte. Hmotnost příčky je M .

3.3.9 Vodičová obdélníková deska o stranách L_1 , L_2 a tloušťky D je umístěna v homogenním poli indukce B , rovina desky je kolmá k vektoru magnetické indukce. Ve směru L_1 působí síla F_0 . Jak velká musí být tato síla, aby deska pohybovala rychlostí v .

3.3.10 Drátěný rámeček tvaru čtverce s pohyblivou příčkou ze stejného materiálu se nachází v proměnném magnetickém poli, které v něm indukuje proudy, jejichž magnetická pole jsou zanedbatelná. Ve kterém případě bude výkon indukovaných proudů větší:

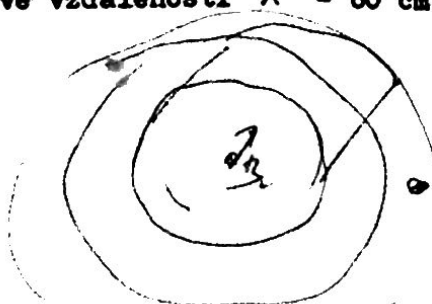
- a/ bude-li příčka uprostřed rámečku,
- b/ příčka se nachází u jedné strany čtverce.

Obr.3.8

3.3.11 Jaké je napětí zdroje, ke kterému je připojeno vinutí rotoru dvoupólového motoru na stejnosměrný proud /principiální schéma je na obr.3.8/. Uspořádání rotoru je takové, že směr proudu ve vinutí vzhledem k pólům magnetu stálý. Vinutí rotoru pozůstává z 24 vodičů. Proud 15 A přicházející do vinutí se dělí do dvou stejných paralelních sekcí vinutí. Odpor každé sekce je $1,6 \Omega$. Magnetický tok v rotoru je $8 \cdot 10^{-3} \text{ Wb}$, má 1500 ot/min.

3.3.12 Uvnitř dostatečně dlouhého železného kruhového válce je vytvořeno homogenní magnetické pole, které má směr podél osy a rovnoměrně vzrůstá s časem $= kt$, kde $k = 0,2 \text{ T/sec}$. Průměr válce $D = 30 \text{ cm}$. Najděte intenzitu elektrického pole ve vzdálenosti $R = 60 \text{ cm}$ od osy válce.

3.4 Indukčnost a vzájemná indukčnost

3.4.1 Uvažujte uzavřenou smyčku L zhotovenou z velmi tenkého vodiče, kterou protéká proud I . Užitím Stokesovy věty integrálního počtu ukažte, že k určení magnetického toku vytvořeného touto smyčkou stačí uvažovat vektorový potenciál v bodech smyčky. Získaný výsledek použijte k vyjádření vlastní indukčnosti smyčky.

3.4.2 Uvažujte dvě smyčky L_1, L_2 , kterými protéká proud I_1, I_2 . Dokažte, že koeficienty vzájemné indukčnosti jsou symetrické, tj. že platí vztah

$$M_{12} = M_{21}$$

Důkaz proveďte dvěma způsoby:

✗ a/ Vyjádřete magnetické pole soustavy pomocí vektorového potenciálu - viz úloha 3.4.1.

b/ Uvažujte energii magnetického pole soustavy.

3.4.3 Dokažte, že vlastní indukčnost L smyčky protékané proudem I je kladná. Důkaz proveďte na základě úvah o energii, při zanedbání ohmického odporu smyčky.

3.4.4 Uvažujte dvojici ideálně vodivých smyček /viz obr.3.9/ vázaných vzájemnou indukčností M . Primární smyčka vlastní indukčností L_1 nechť je připojena ke zdroji elektromotorického napětí $\mathcal{E}_1$. Sekundární smyčka nechť má vlastní indukčnost L_2 . Dokažte, že vlivem sekundárního obvodu se primární obvod chová tak, jako by jeho vlastní indukčnost měla hodnotu

$$L'_1 = L_1 \left(1 - \frac{M^2}{L_1 L_2} \right)$$

3.4.5 Dokažte, že vzájemná indukčnost M dvou ideálně vodivých smyček uvažovaných v úloze

3.4.4, musí splňovat nerovnost

$$M < \sqrt{L_1 L_2}$$

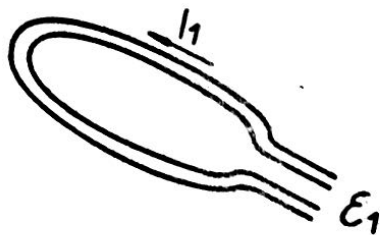
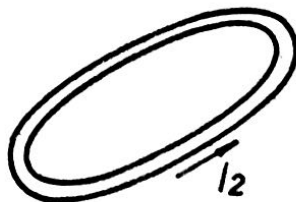
3.4.6 Kruhová smyčka poloměru R zhotovená ze supravodivého drátu velmi malého poloměru r je umístěna v homogenním magnetickém poli indukce B . Vektor magnetické indukce je kolmý k rovině smyčky.

Vypočítejte

a/ Jak velký proud proteče vodičem smyčky po vypnutí pole.

b/ Jak velký magnetický tok tento proud vytvoří.

c/ Jak velké magnetické pole B' bude ve středu smyčky.

Obr.3.9

Indukčnost smyčky L považujte za známou. Předpokládejte, že relativní permeabilita drátu i obklopujícího prostředí je rovna jedné. Pro indukčnost smyčky platí

$$L = \mu_0 \cdot R \left(\ln \frac{8R}{r} - \frac{7}{4} \right)$$

3.4.7 Udejte výraz pro indukčnost dlouhé válcové cívky délky l , průřezu S s počtem závitů n .

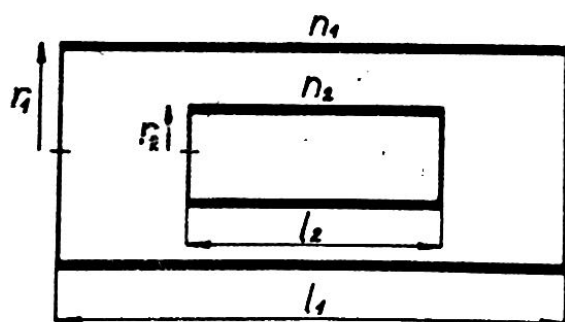
3.4.8 Spočítejte indukčnost toroidu navinutého na železném jádře čtvercového průřezu s vnějším poloměrem r_1 a vnitřním poloměrem r_2 . Počet závitů toroidu je N , permeabilita jádra je μ . Při výpočtu předpokládejte, že magnetické pole uvnitř jádra je homogenní.

3.4.9 Řešte předchozí úlohu pro případ, kdy pole uvnitř jádra nelze považovat za homogenní.

3.4.10 Vypočítejte indukčnost připadající na jednotku délky pro nekonečně dlouhé dvou vodičové vedení tvořené dvěma dráty kruhového průřezu s poloměrem r . Vzdálenost os obou vodičů a nechť platí $a \gg r$.

3.4.11 Stanovte indukčnost na jednotku délky nekonečně dlouhého koaxiálního kabelu se středním vodičem o poloměru r_1 a tenkým pláštěm o poloměru r_2 . Relativní permeabilitu vodiče a izolace položte rovnou jedné.

3.4.12 Nalezněte výraz pro vzájemnou indukčnost dvou válcových cívek do sebe vsunutých. Počet závitů vnější cívky je n_1 , její poloměr r_1 a délka $l_1 \gg r_1$.

Obr.3.10

Vnitřní cívka s parametry n_2 , r_2 , l_2 , je souose uložena v cívce první viz obr.3.10.

3.4.13 Variometr je tvořen dvěma seriálně zapojenými cívkami. Menší cívka indukčnosti $0,1 \text{ mH}$ je umístěna uvnitř větší cívky indukčnosti $0,4 \text{ mH}$ a otáčí se kolem osy kolmé k osám obou cívek. Vzájemná indukčnost obou cívek je $200 \mu\text{H}$. Určete rozsah indukčnosti variometru.

3.4.14 Na toroidním jádře jsou těsně navinuty dvě cívky s počtem závitů n_1 , n_2 . Spočítejte jejich vzájemnou indukčnost M za předpokladu, že pro relativní permeabilitu jádra μ_r platí $\mu_r \gg 1$. Vzájemnou indukčnost M vyjádřte pomocí vlastních indukčností L_1 , L_2 obou cívek.

3.5 Energie a silové účinky magnetického pole

3.5.1 Dlouhý vodič poloměru $r_0 = 2 \text{ mm}$ je v půlce ohnut; vzdálenost mezi navzájem rovnoběžnými polovinami $D = 3 \text{ cm}$. Pole uvnitř vodiče zanedbáváme. Proud v soustavě $i_0 = 3 \text{ A}$. Vypočítejte energii připadající na 1 m délky.

3.5.2 Toroidní cívka /bez jádra/ sestává ze dvou vinutí, každé má $N = 1000$ závitů. Vinutí jsou navzájem spojena, jejich magnetická pole mají stejný směr.

a/ Spočítejte magnetickou energii W_2 takovéto cívky.

b/ Jak se změní energie W_1 , jestliže jedno vinutí odpojíme.

c/ Nalezněte vztah mezi interakční energií obou cívek a W_2 .

Proud ve vinutí $i_0 = 5 \text{ A}$, střední délka toroidu $L = 25 \text{ cm}$, příčný průřez $S = 1 \text{ cm}^2$.

3.5.3 Na toroid, jehož střední poloměr je R a poloměr průřezu $r \ll R$, je navinuto N závitů drátu. V okamžiku $t = 0$ začne jimi protékat proud $I(t) = K \cdot t$, kde K je konstanta. Vypočítejte indukci magnetického pole B a celkovou energii W v toroidu v okamžiku t .

3.5.4 Cívka z N závitů tenkého drátu má tvar čtverce o straně L a může se otáčet kolem osy O kolmé k nákrešně, která prochází středem dvou protilehlých stran. Vinutím protéká proud i_0 . Cívka je v homogenním magnetickém poli indukce $\vec{B}$ (viz obr. 3.25 na str. 115).

a/ Udejte směr proudu v cívce při stabilní rovnováze.

b/ Najděte periodu T malých kmitů cívky kolem této polohy.

Poněvadž moment setrvačnosti cívky I a doba kmitu T jsou velké, můžete elektromagnetickou indukci zanedbat.

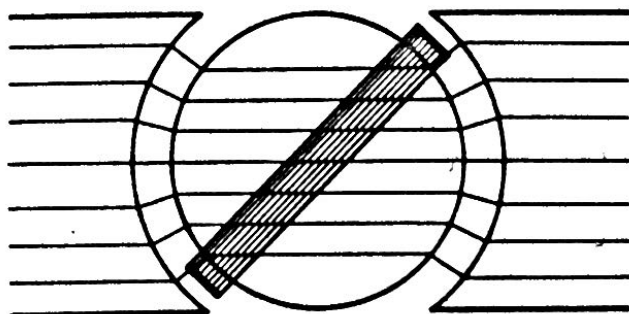
3.5.5 Jak velký otáčivý moment K působí na kruhový závit $/R = 6 \text{ cm}/$, kterým protéká proud $i_0 = 50 \text{ A}$, jestliže se nachází v magnetickém poli $H = 6000 \text{ Oe}$, tak, že

a/ jeho rovina je rovnoběžná se směrem pole,

b/ normála na rovinu závitu svírá se směrem pole úhel $\beta = 30^\circ$

3.5.6 Diskutujte vlastnosti soustavy magnetoelektrického přístroje /systém Deprez d'Arsonvalův - viz obr. 3.11/ s direkčním momentem D . Při zanedbání tlumení dokažte, že systém má vlastní dobu kyvu τ danou vztahem

$$\tau = \pi \sqrt{\frac{I}{D}}$$

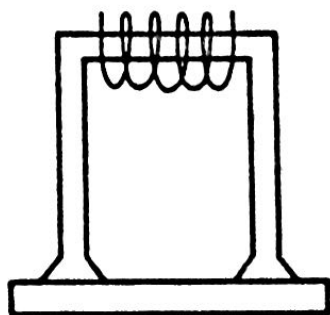

Obr. 3.11

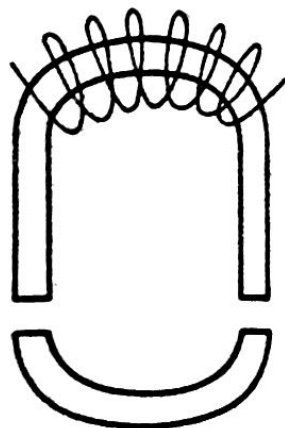
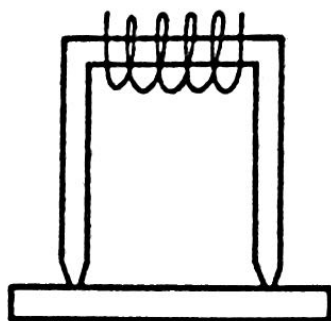
v němž I je moment setrvačnosti cívky. Dokažte dále, že jestliže cívku prohojí proudový impuls $Q = \int_0^{\tau_1} i dt$ pro nějž platí $\tau_1 \ll \tau$ bude amplituda kmitů úměrná náboji Q .

3.5.7 Diskutujte vlastnosti soustavy magnetoelektrického měřicího přístroje /obr.3.11/ bez direkčního momentu. Dokažte, že hybnost, kterou cívka získá při proudu je úměrná napěťovému impulsu $\int_0^{\infty} u dt$.

3.5.8 Odvoďte vztah pro nosnost elektromagnetu v případě, že průřez jádra je S a magnetická indukce ve styčné ploše B .

Obr.3.12

Obr.3.13

3.5.9 Který ze zobrazených elektromagnetů /obr.3.12/ má větší zvedací sílu, jestliže použitý magnetický tok je v obou případech stejný.

3.5.10 Celková délka střední silokřivky v elektromagnetu na obr.3.13 je $L = 36$ cm a šířka každé ze dvou vzduchových mezer $l_m = 0,2$ mm. Průřez magnetického toku je všude $S = 2$ cm². Vinutí elektromagnetu má $N = 294$ závitů. Při proudu $I_0 = 3$ A je síla magnetu $F = 160$ N. Určete relativní permeabilitu jádra elektromagnetu.

3.5.11 Ukažte, že jestliže intenzita elektrického pole $\vec{E}$ je rovnoběžná s magnetickou indukcí $\vec{B}$ a obě jsou konstantní a homogenní, pohybuje se nabitá částice po kružnici jejíž střed je urychlován.

3.5.12 Elektron je vstříknut do homogenního pole $\vec{B}$ pod takovým úhlem, že jeho kinetická energie spojená se složkou rychlosti, která je rovnoběžná s $\vec{B}$ má hodnotu $K_{||}$ a zbytek energie, který je spojen s pohybem v rovině kolmé k $\vec{B}$ má hodnotu $K_{\perp}$. Najděte poloměr R , sklon φ a periodu T výsledného spirálovitého pohybu.

3.5.13 Mezi duanty cyklotronu je napětí $\pm 3 \cdot 10^4$ V. Indukce magnetického pole je $B = 0,8$ T. Určete rozdíl poloměrů trajektorií protonu po čtvrtém a devátém oběhu.

3.5.14 Odvoďte výraz pro magnetostatickou interakční energii dvou magnetických dipólů $\vec{m}_1, \vec{m}_2$.

3.6 Magnetické vlastnosti látek

3.6.1 Jestliže je určena susceptibilita jisté paramagnetické látky při 0°C , jak se musí změnit teplota, aby její susceptibilita vzrostla o 10%?

3.6.2 V jednom cm^3 paramagnetické soli je 10^{22} atomů, každý má magnetický moment jeden Bohrov magneton μ_B . Sól je umístěna v homogenním magnetickém poli $B = 1 \text{ T}$. Vyjádřete v procentech přebytek atomů, které při pokojové teplotě $t = 27^\circ\text{C}$ mají složku magnetického momentu souhlasnou se směrem pole.

3.6.3 Dvě kuličky, hliníková a vizmutová, se nacházejí v magnetickém poli. Jejich středy leží na ose x . Obě tělesa se navzájem dotýkají. Magnetické pole se mění ve směru osy x . V jakém pořadí musí být kuličky umístěny a jaký musí platit vztah mezi jejich poloměry, aby se při působení magnetického pole nacházely v klidu.

Poznámka: předpokládejte kuličky natolik malé, že intenzitu pole a magnetizaci ve všech bodech uvnitř kuliček můžeme v prvním přiblížení uvažovat homogenní.

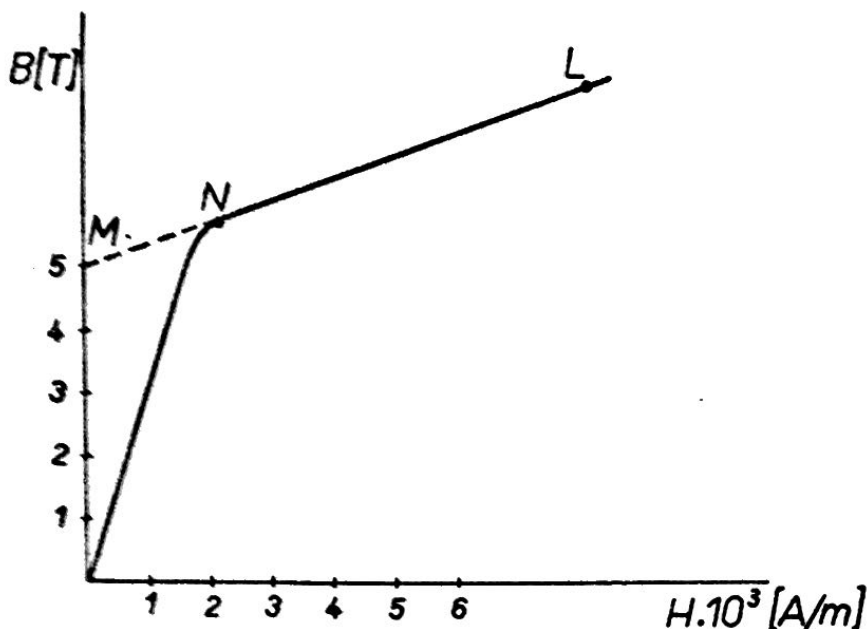
3.6.4 Gadolinium má plošně centrovanou kubickou mřížku s mřížkovou konstantou $a_0 = 3,2 \text{ \AA}$ a nasycenou magnetizaci $M_s = 8,99 \cdot 10^3 \text{ gauss}$. Vypočítejte magnetický moment μ_a na atom gadolinia v Bohrových magnetonech μ_B .

3.6.5 Železo má kubickou objemově centrovanou krystalovou mřížku s mřížkovou konstantou $a_0 = 2,86 \text{ \AA}$ a magnetický moment na atom železa $2,22 \mu_B$. Vypočítejte nasycenou magnetizaci.

3.6.6 Tyčový permanentní magnet a cívka mající stejné geometrické rozměry jsou umístěny tak, že jejich osy leží na přímce. V bodě A nacházejícím se na této přímce ve stejné vzdálenosti od magnetu i cívky vytváří permanentní magnet pole B_1 . Cívkou teče proud I_0 takového směru a velikosti, aby výsledné pole v bodě A bylo nulové. Potom se cívka translačním posunutím podél osy navlékne na permanentní magnet a nechá se jí protékat stejný proud I_0 . Jaká bude indukce B v bodě A v tomto případě?

3.6.7 Na obr.3.14 /viz na následující straně/ je graf závislosti $B = B(H)$ pro určitý druh železa. Určete z tohoto grafu velikost vektoru magnetizace M_s daného materiálu ve stavu nasycení.

3.6.8 Weiss navrhl hypotézu, že ve feromagnetických látkách existuje silné vnitřní pole H_{mol} , které orientuje magnetické momenty elektronů navzájem rovnoběžně. Odhadněte velikost tohoto molekulárního pole.

Obr.3.14

3.6.9 Uvnitř Weissových domén feromagnetických materiálů je směr spontánní magnetizace M_S určen magnetickou krystalovou anisotropií, která souvisí s geometrií krystalové mřížky. U tzv. jednoosých feromagnetů existuje význačný směr magnetizace /u kobaltu je totožný se směrem krystalografické hexagonální osy/, kterému přísluší minimum energie. To znamená, aby směr magnetizace změnil

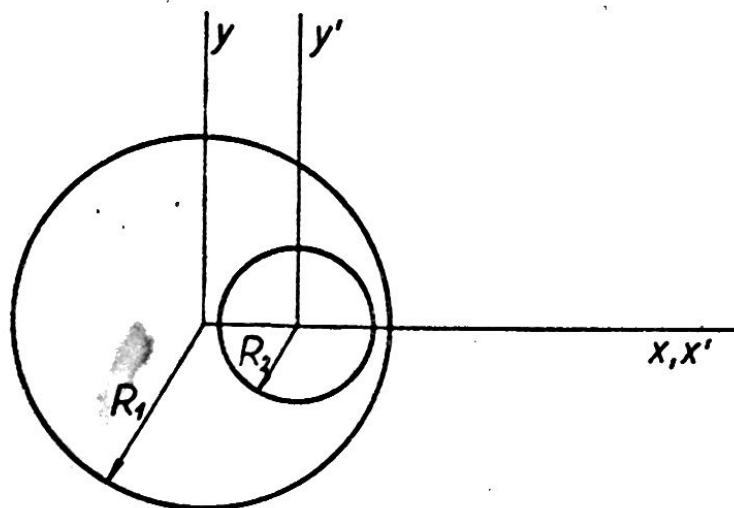
o určitý úhel φ , je třeba dodat tzv. anisotropní energii $E_a = K \sin^2 \varphi$.
Odvoďte vztah pro permeabilitu μ^* /v CGSM/ jednodoménového jednoosého feromagnetického krystalu ve slabém poli H , kolmém na směr osy snadné magnetizace.

3. Magnetismus

3.1 Magnetické pole ve vakuu

3.1.1 $B = 0$

3.1.2 /obr.3.15/. Kdyby otvor neexistoval, pole uvnitř válce / R_1 / způsobené

Obr.3.15

proudem hustoty j by bylo $\vec{B}'$. Kdyby vnitřkem menšího válce / R_2 / tekla proud stejné hustoty j , ale opačného směru, vytvořil by pole $\vec{B}''$. Výsledné pole v otvoru $\vec{B} = \vec{B}' + \vec{B}''$ bude mít složky $B_x = 0$, $B_y = \frac{\mu_0 i_0 (x - x')}{\pi(R_1^2 - R_2^2)}$.

3.1.3 Výsledná intenzita pole prvního a druhého závitu

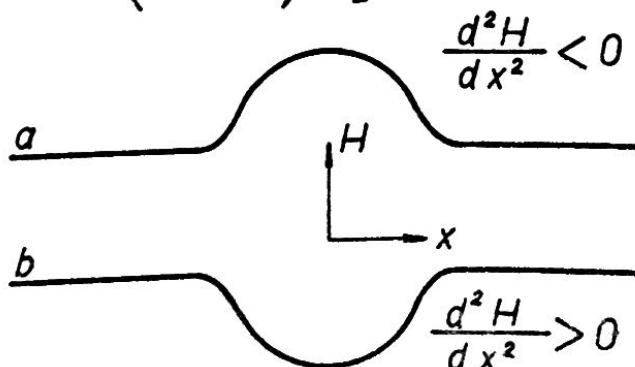
$$H_{\pm} = H_1 \pm H_2. \text{ Znaménko „+“ platí, když směr}$$

proudu je v obou závitech stejný a znaménko „-“ platí v případě, že i_1 má v závitech navzájem opačný směr. Ve středu závitu $H_+ = 16,7 \text{ A/m}$, $H_- = 13,5 \text{ A/m}$; uprostřed spojnice středů závitů $H_+ = 10,7 \text{ A/m}$, $H_- = 0$.

3.1.4 Podle úlohy 3.1.3 $H_+ = \frac{i_0 R^2}{2} \left[\frac{1}{(R^2 + x^2)^{3/2}} + \frac{1}{(R^2 + (L-x)^2)^{3/2}} \right]$

Z důvodů symetrie $\left(\frac{dH_+}{dx}\right)_{x=L/2} = 0$. V případě, že

$\left(\frac{d^2H_+}{dx^2}\right)_{x=L/2} \neq 0$, je průběh H_+ podle a/ nebo b/ na obr.3.16.

Obr.3.16

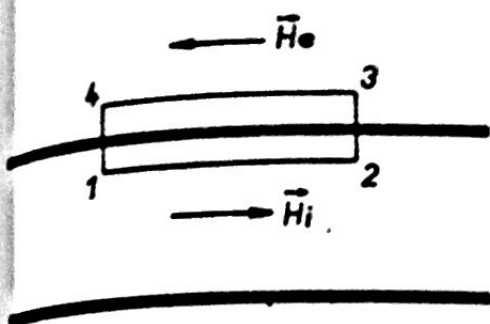
Optimální homogenita je zřejmě pro

$$\left(\frac{d^2H_+}{dx^2}\right)_{x=L/2} = 0,$$

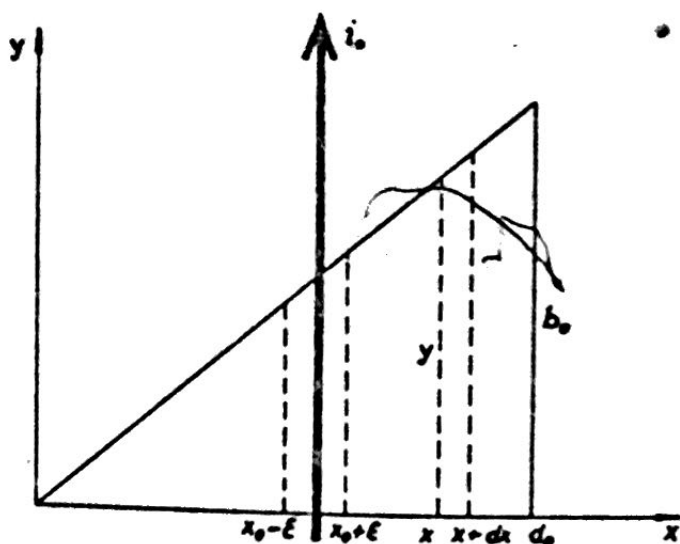
odkud plyne podmínka $R = L$.

3.1.5 $L > 7D$

3.1.6 Je třeba zvolit integrační křivku 1, 2, 3, 4 podle obr.3.17 /viz na následující straně/

Obr.3.17

Obr.3.18

a použít dílčích výsledků z př.3.1.5.

3.1.7
$$i_0 = \sqrt{\frac{P \cdot L}{\mu_0 S N \pi}}$$

3.1.8
$$\bar{B} \approx 4,21 \cdot 10^{-3} \text{ T}$$

3.1.9
$$\Phi = 6,8 \cdot 10^{-7} \text{ Wb}$$

3.1.10 Podle obr. 3.18 spočítáme tok $\Phi(\epsilon)$. Ze vztahu $\Phi = \lim_{\epsilon \rightarrow 0} \Phi(\epsilon) = 0$ plyne podmínka $\frac{d_0}{x_0} = \log \frac{x_0}{d_0 - x_0}$ ..

3.1.11 Protože úloha má osovou symetrii je výhodné využít formální podoby výrazů pro vektorový a elektrostatický potenciál, který se snadno určí užitím Gaussovy věty. Pro směr proudu podél osy z : $A_x = A_y = 0$, $A_z =$
 $= - \frac{\mu_0 i_0}{2\pi} \log r$.

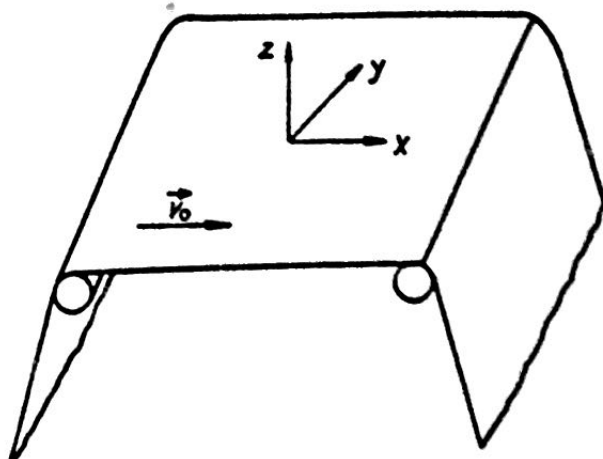
3.1.12 Postup výpočtu je obdobný jako v př.3.1.11. Pro souřadný systém podle obr.3.19: $A_y = A_z = 0$, $A_x =$
 $= - \frac{\mu_0 \sigma v_0}{2} z$.

3.1.13 Nechť je závit v rovině xy , střed závitů v počátku. Pro body závitů platí $x^2 + y^2 = R^2$.

Pro bod $P(xyz)$ blízky

ose bude

$$\vec{A}(P) = \frac{\mu_0 i_0}{4\pi} \oint \frac{d\vec{l}}{r} ,$$

Obr.3.19

$$\text{kte } \frac{1}{r} \approx \frac{1}{\sqrt{z^2 + R^2}} + \frac{xX + yY}{(z^2 + R^2)^{3/2}}$$

V polárních souřadnicích $d\vec{l} = (-R \sin \varphi d\varphi, R \cos \varphi d\varphi, 0)$.

Protože $\oint d\vec{l} = 0$, stačí určit integrály $\oint Y dl_x$, $\oint X dl_x$, $\oint Y dl_y$, $\oint X dl_y$. Pak $A_x = -\frac{\mu_0 i_0}{4} \frac{R^2 y}{(z^2 + R^2)^{3/2}}$, $A_y = \frac{\mu_0 i_0}{4} \frac{R^2 x}{(z^2 + R^2)^{3/2}}$.

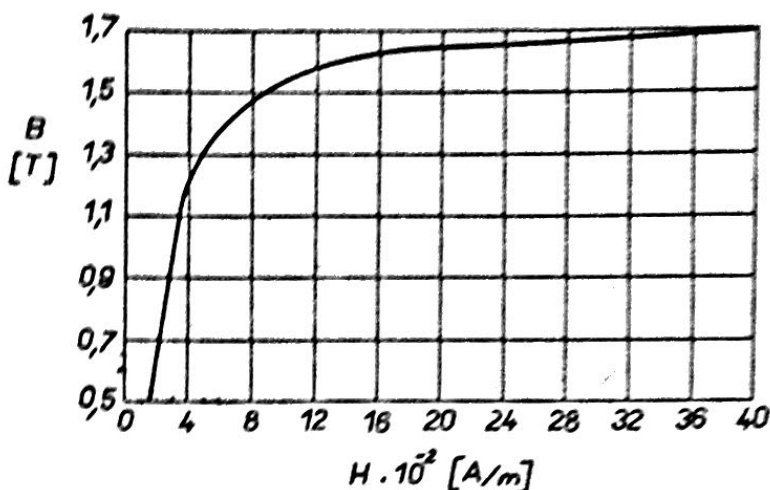
Protože ve směru osy Z žádný proud neteče, $A_z = 0$.

3.2 Magnetické pole v látkách

3.2.1 $\Phi_1 = 32 \cdot 10^{-3} \text{ wb}$, $\Phi_2 = \Phi_1 + \Delta$, $\Delta = 3 \cdot 10^{-7} \text{ wb}$

3.2.2 Po aplikaci II Kirchhoffova zákona pro magnetické obvody 2 - 3 a 1 - 3 /obr.3.2/ vychází $H_m =$

$$= 5 \cdot 10^4 \text{ A/m.}$$

Obr.3.20

3.2.3 Z obr.3.20 se určí z známých hodnotám indukce odpovídající intenzity pole. Z integrovaného tvaru Ampérva zákona pak plyne

a/ $i_0 = 0,55 \text{ A}$

b/ $i_0 = 0,085 \text{ A}$

3.2.4 Zvolíme Φ a k příslušným $B_z = \frac{\Phi}{S_z}$

se z magnetizační křivky železa stanoví odpovídající H_z , které se dosadí do vztahu $N/I_0 = H_1 L_1 + H_2 L_2$. Tento postup se opakuje tak dlouho až je poslední rovnice splněna.

3.2.5 Užitím II. Kirchhoffova zákona pro magnetický obvod 1 - 2 - 3 - 2 a podmínek o magnetických tocích v částech obvodu se určí vztah pro magnetomotorickou sílu. Potřebné hodnoty μ_r částí obvodu se stanoví z magnetizační křivky na obr.3.20; $N/I_0 \approx 8,6 \cdot 10^2 \text{ Az}$.

3.2.6 Magnetický tok v obvodu bude všude stejný, proto $B_m = 5 B_1$. Vzhledem k hodnotě μ_2 bude také platit $H_m L_m = -H_1 L_1$. Z těchto rovnic plyne $M_1 = -5 \mu_0 H_1$. Při vypnutí pole se bod P na obr.3.6 posune po horní větvi hysteresní křivky. Zakreslíme do obrázku i nový vztah $M_1 = M_1(H_1)$. Průsečíku odpovídá $H_1 = -0,94 \cdot 10^4 \text{ A/m}$. Tedy $H_m = -4,7 \cdot 10^4 \text{ A/m}$.

3.2.7 Úloha je analogická elektrostatické úloze určit pole mezi dvěma nekonečnými paralelními rovinami nabitými opačnými náboji stejné plošné hustoty.

3.2.8 Jelikož vnější proud $i_0 = 0$, $\oint H dl = 0$, $N = l_m / l_s = 0,021$.

3.2.9 Zmagnetovanou kouli můžeme nahradit dvěma koulemi stejného poloměru R , které jsou navzájem posunuty ve směru magnetizace /osa z / o Δl . Obě koule jsou naplněné magnetickými náboji opačných znamének a stejné hustoty ρ . Potenciály v bodech uvnitř koule ($r < R$) jsou

$$\varphi_+ = - \frac{\rho}{6\mu_0} \left[x^2 + y^2 + \left(z - \frac{\Delta l}{2} \right)^2 \right], \quad \varphi_- = \frac{\rho}{6\mu_0} \left[x^2 + y^2 + \left(z + \frac{\Delta l}{2} \right)^2 \right]$$

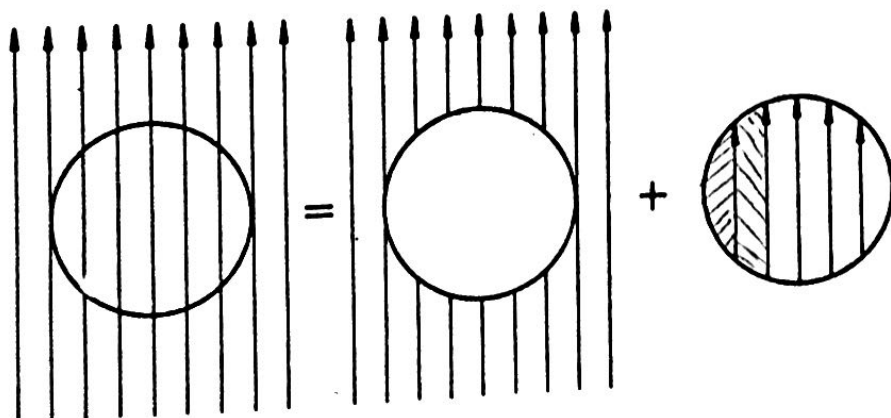
Jestliže předpokládáme, že obě koule existují současně, náboje se kompenzují všude, kde se koule překrývají a uvnitř bude potenciál $\varphi = \varphi_+ + \varphi_- = \frac{\rho \Delta l z}{3\mu_0}$. Pro $\rho \rightarrow \infty$, $\Delta l \rightarrow 0$ tak, že $\rho \Delta l = M$ bude $H = - \frac{\partial \varphi}{\partial z} = - \frac{M}{3\mu_0}$. Pole uvnitř koule je tedy homogenní; $K = \frac{1}{3}$.

3.2.10 Představme si, že jsme ze vzorku, jehož magnetizace byla "zamrzlá", vyřezali sféru /obr.3.21/. Označíme-li pole v homogenním materiálu H , pak platí

$$H = H_{sféry} + H_{dutiny}$$

Vyřezaná sféra je homogenně magnetovaná a pole, které je uvnitř, bylo určeno v př.3.2.9. Tedy

$$H_{dutiny} = H + \frac{M}{3\mu_0}$$

Obr.3.21

3.3 Elektromagnetická indukce

3.3.1 $\mathcal{E} = \frac{1}{2} B \omega R^2$

3.3.2 a/ $i_1 = i_2 = \frac{1}{4\rho} B \omega R$; $i_3 = 0$

$$b/ i_2 = \frac{\pi B \omega R}{\rho(4\pi + 2\pi\varphi - \varphi^2)}; i_1 = \frac{2\pi - \varphi}{2\pi} i_2; i_3 = \frac{\varphi}{2\pi} i_2$$

$$3.3.3 \quad a/ \frac{\pi N B D^2}{2} \quad b/ \frac{\pi N B D^2}{2(R + R_{\text{cívky}})}$$

3.3.4 Pro $L \gg R$ je pole vytvořené prvním závitem

$$\vec{B}_1 = -\frac{\vec{m}_1}{L^3} + \frac{3(\vec{m}_1, \vec{L})\vec{L}}{L^5}, \text{ kde } \vec{m}_1 = \frac{\pi \mu_0 i_0 R^2 \vec{L}}{L}$$

$$\varepsilon = \frac{2\pi \mu_0 R^2 i_0 \omega}{L^3} \sin \omega t$$

$$3.3.5 \quad B = \frac{U\sqrt{2}}{\pi^2 R^2 f}, \quad I_m = \frac{\pi^2 B R^2 f}{r_i}$$

3.3.6 a/ Na elektrické náboje drátu bude v magnetickém poli působit síla $\vec{f} = q[\vec{v}, \vec{B}]$. Otáčející se nabitý válec vytváří uvnitř magnetické pole jako solenoid s proudem $j = \sigma v = \sigma R \omega$.

b/ I pozorovatel v rotující soustavě, v níž je válec v klidu, zjistí existenci náboje na koncích drátu. Otáčející se soustava souřadnic není inerciální, fyzikální zákony v ní mají jiný tvar. Rovnice elektromagnetismu v obvyklém tvaru můžeme používat jen v inerciálních soustavách.

3.3.7 Milivoltmetr bude ve všech případech ukazovat 1 mV.

$$3.3.8 \quad a/ F = \frac{B^2 L^2 v}{R} \quad b/ i_0 = \frac{B L v_0}{R} e^{-\frac{B^2 L^2}{R m} t}$$

$$c/ v = \frac{F_0 R}{B^2 L^2} \left(1 - e^{-\frac{B^2 L^2}{R m} t} \right)$$

$$3.3.9 \quad E_0 = \frac{B^2 L_1 L_2 D v}{\rho}$$

3.3.10 N_b je o 14,3% větší než N_a

$$3.3.11 \quad U = 60 \text{ V}$$

3.3.12 Siločivky elektrického pole jsou soustředné kružnice se středem na ose válce. $E = 0,375 \cdot 10^{-2} \text{ V/m}$.

3.4 Indukčnost a vzájemná indukčnost

3.4.1 Nechť S je plocha, kterou smyčka L ohraničuje. Magnetický tok Φ protékající smyčkou je pak dán vztahem

$$\Phi = \int_S (\vec{B} \cdot d\vec{S})$$

v němž $\vec{B}$ je magnetická indukce na ploše S . Lze ji vyjádřit pomocí vektorového potenciálu $\vec{A}$; $\vec{B} = \text{rot } \vec{A}$. Podle Stokesovy věty pak platí

$$\Phi = \int_S (\text{rot } \vec{A} \cdot d\vec{S}) = \int_L (\vec{A} \cdot d\vec{l})$$

Pro indukčnost L platí podle definice

$$L = \frac{1}{I} \int_L (\vec{A} \cdot d\vec{l})$$

3.4.2 a/ Označme $\vec{A}_{21}$ vektorový potenciál vytvořený smyčkou L_1 v bodech L_2 viz obr. 3.22. Tok Φ_{21} je pak dán vztahem

$$\Phi_{21} = \int_{L_2} (\vec{A}_{21} \cdot d\vec{l}_2)$$

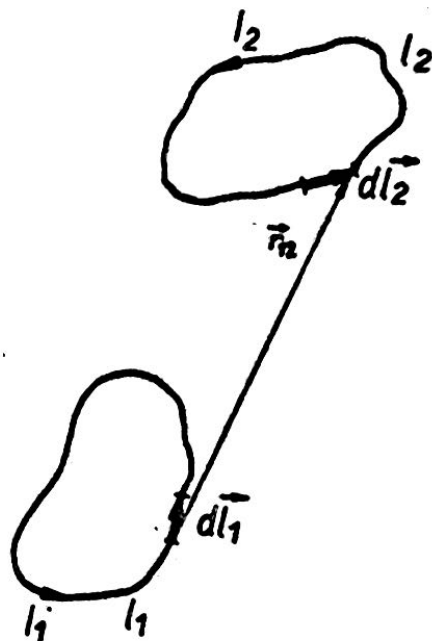
Avšak platí

$$\vec{A}_{21} = \frac{\mu_0 I_1}{4\pi} \int_{L_1} \frac{d\vec{l}_1}{r_{12}}$$

Po dosazení máme

$$\Phi_{21} = \frac{\mu_0 I_1}{4\pi} \int_{L_1, L_2} \frac{(d\vec{l}_1 \cdot d\vec{l}_2)}{r_{12}}$$

$$M_{21} = \frac{\mu_0}{4\pi} \int_{L_1, L_2} \frac{(d\vec{l}_1 \cdot d\vec{l}_2)}{r_{12}}$$

Obr.3.22

Stejný vztah lze získat pro M_{12}

b/ Energie magnetického pole soustavy W_m je

$$W_m = \frac{1}{2} I_1 \Phi_1 + \frac{1}{2} I_2 \Phi_2$$

kde Φ_1 , Φ_2 jsou celkové magnetické toky tekoucí první a druhou smyčkou. Platí tedy

$$\Phi_1 = L_1 I_1 + M_{12} I_2$$

$$\Phi_2 = L_2 I_2 + M_{21} I_1$$

a

$$W_m = \frac{1}{2} L_1 I_1^2 + \frac{1}{2} L_2 I_2^2 + \frac{M_{12} + M_{21}}{2} I_1 I_2$$

Tuto energii je však možno vyjádřit také v jiném tvaru, předpokládáme-li zcela určitý způsob vzniku soustavy. Například vznikl-li nejprve proud v první smyčce a proud ve druhé smyčce zůstal nulový, mělo magnetické pole energii $\frac{1}{2} L_1 I_1^2$

Vznikal-li potom proud ve druhé smyčce vzrostla zřejmě energie o hodnotu

$$M_{12} I_1 I_2 + \frac{1}{2} L_2 I_2^2$$

Srovnáním dostaneme

$$\frac{M_{12} + M_{21}}{2} = M_{12}$$

3.4.3 Předpokládejme, že proud I ve smyčce je buzen vnějším zdrojem o konstantním elektromotorickém napětí E . Platí

$$E = L \frac{dI}{dt}$$

$$I = \frac{E}{L} \int_0^t dt = \frac{E}{L} t$$

Práce W dodává zdrojem do smyčky za časový interval $(0, t)$

$$W = \int_0^t EI dt = \frac{1}{2} \frac{E^2}{L} t^2$$

Práce W musí být kladná. V opačném případě by totiž smyčka trvale dodávala energii.

3.4.4 Podle Kirchhoffových zákonů platí pro smyčky rovnice

$$\begin{aligned} \mathcal{E}_1 &= L_1 \frac{dI_1}{dt} + M \frac{dI_2}{dt} \\ 0 &= L_2 \frac{dI_2}{dt} + M \frac{dI_1}{dt} \end{aligned}$$

Odtud plyne

$$\mathcal{E}_1 = L_1 \left(1 - \frac{M^2}{L_1 L_2} \right) \frac{dI_1}{dt}$$

3.4.5 Postupem stejným jako v případě úlohy 3.4.3 dokážeme

$$L'_1 = L_1 \left(1 - \frac{M^2}{L_1 L_2} \right) > 0.$$

3.4.6 a/ Působí-li ve smyčce elektromotorické napětí $\mathcal{E}$, platí podle Kirchhoffova zákona

$$\mathcal{E} - L \frac{dI}{dt} = 0$$

Elektromotorické napětí $\mathcal{E}$ vznikne indukcí při změně magnetického toku Φ smyčkou.

Tedy

$$\mathcal{E} = - \frac{d\Phi}{dt}$$

Odtud

$$-d\Phi = L dI$$

Avšak

$$-\int_{-\phi}^0 d\phi = \pi R^2 B$$

Pro hledaný proud I pak máme

$$I = \frac{\pi R^2}{L} B$$

b/ Proud I vytvoří magnetický tok ϕ' rovný původnímu toku způsobenému vnějším polem

$$\phi' = \pi R^2 B$$

c/ Pro magnetickou indukci B' ve středu smyčky bude platit

$$B' = \frac{\pi}{2 \left(\ln \frac{dR}{r} - \frac{7}{4} \right)} B$$

3.4.7

Vypočítejte magnetický tok cívky a použijte definiční vztah pro indukčnost. Předpokládejte, že magnetické pole je homogenní v celém průřezu cívky. Označíme-li μ permeabilitu prostředí a $S = \pi r^2$ platí

$$L = \mu \pi r^2 \frac{n^2}{l}$$

3.4.8

$$L = \frac{\mu}{\pi} \frac{(r_1 - r_2)^2}{(r_1 + r_2)} N^2$$

3.4.9

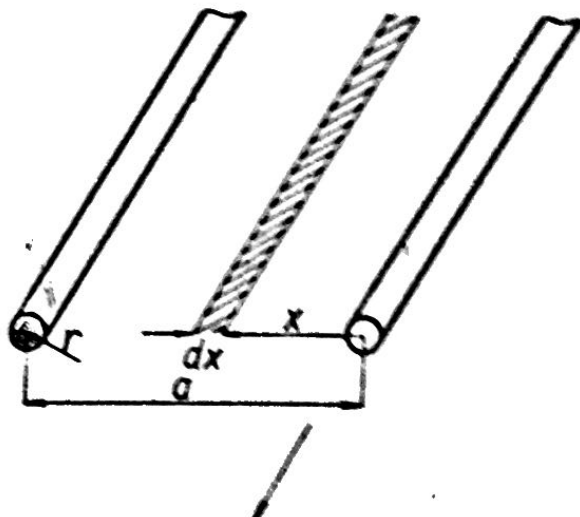
$$L = \frac{\mu}{2\pi} (r_1 - r_2) \left(\ln \frac{r_1}{r_2} \right) N^2$$

3.4.10

Uvažujeme-li vodiče konečného průměru, je nutno uvažovat jednak magnetický tok vně vodičů, jednak magnetický tok uvnitř nich. Vnější magnetický tok působený jedním vodičem v prostoru mezi vodiči délky l je dán vztahem /viz obr.3.23/.

$$\phi = \frac{\mu_0 I l}{2\pi} \ln \frac{a}{r}$$

pro $a \gg r$

Obr.3.23

Vzhledem k tomu, že druhým vodičem teče proud v opačném směru, je výsledný tok v prostoru mezi vodiči dvojnásobný a indukčnost L_l odpovídající vnějšímu toku vztahená na jednotku délky má hodnotu

$$L_l = \frac{\mu_0}{\pi} \ln \frac{a}{r}$$

Indukčnost L_i odpovídající toku uvnitř vodičů lze nejjednodušší spočítat z energie magnetického pole. Na objem V jednotkové délky vodiče připadá energie

$$W_m = \frac{1}{2} \int_V (\vec{B} \cdot \vec{H}) dV = \frac{1}{2} L I^2$$

Spočteme-li z rozložení pole energii W_m , můžeme určit indukčnost. Pro náš případ vychází

$$L_i = \frac{\mu_0}{4\pi}$$

Celková indukčnost připadající na jednotku délky vodičů má pak hodnotu pro $a \gg r$

$$L = \frac{\mu_0}{4\pi} \left(1 + 4 \ln \frac{a}{r} \right)$$

3.4.11 Vyjádřete energii magnetického pole připadající na jednotku délky vodičů /viz řešení úlohy 3.4.10/.

$$L = \frac{\mu_0}{4\pi} \left(\frac{1}{2} + 2 \ln \frac{r_2}{r_1} \right)$$

3.4.12 Vzájemná indukčnost L_{12} má hodnotu

$$L_{12} = \frac{\mu_0 \pi r_2^2}{l_1} n_1 n_2$$

3.4.13

$$L = L_1 + L_2 \pm L_{12}$$

$$L = (0,25 \div 1,0) \text{ mH}$$

3.4.14 $M = \sqrt{L_1 L_2}$

3.5 Energie a silové účinky magnetického pole

3.5.1 Uvažujeme-li velmi dlouhý vodič, můžeme zanedbat ohnutou část a přivody.

Energie připadající na jednotku délky $\frac{W}{l} = \frac{1}{2} \frac{\Phi I}{l}$,

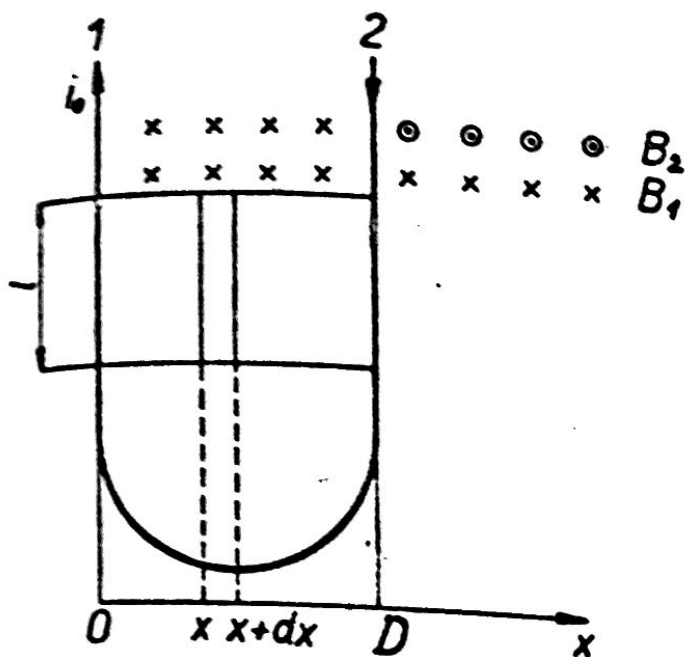
$$\Phi = l \int [B_1(x) + B_2(x)] dx,$$

kde B_1 a B_2 jsou indukce vodičů 1 a 2 na obr.3.24 /viz na následující straně/

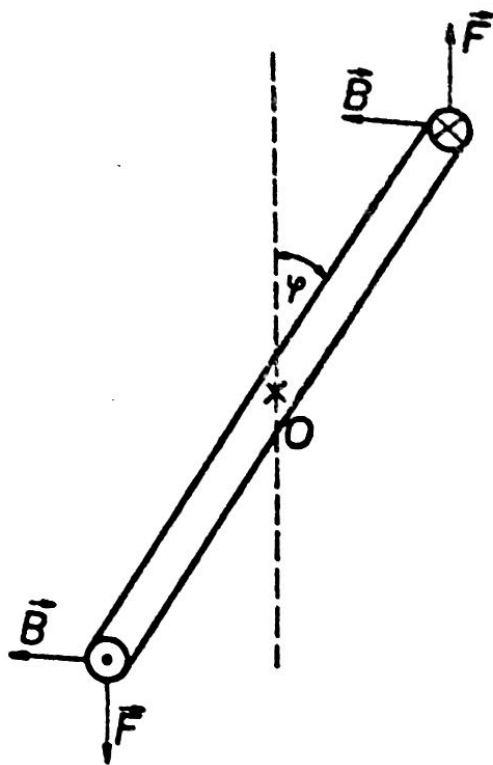
$$\frac{W}{l} \approx 4,7 \cdot 10^{-6} \text{ Joule m}^{-1}$$

3.5.2 $W_2 = 6,28 \cdot 10^{-3} \text{ Joule}, \quad W_1 = \frac{W_2}{4}, \quad W_{int} = 2W_1.$

3.5.3 $W = \frac{1}{2} \int (\epsilon_0 E^2 + \frac{B^2}{\mu_0}) dV = \frac{\mu_0 N^2 K^2 r^2}{4R} \left(\frac{\epsilon_0 \mu_0 r^2}{4} + l^2 \right)$

Obr.3.24

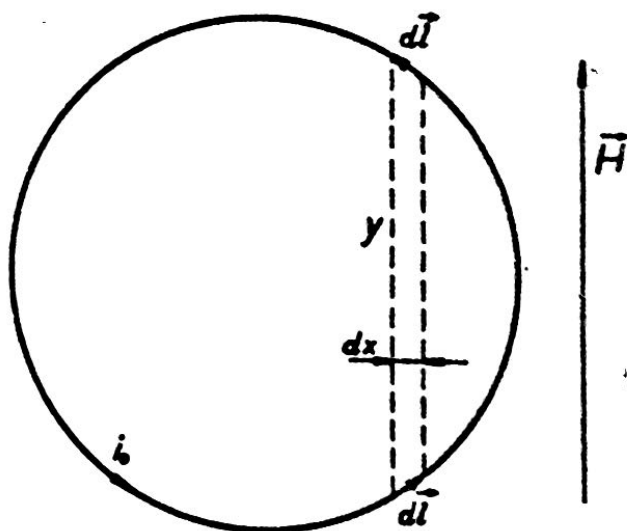
Obr.3.25

3.5.4 a/ Při pohledu ve směru pole teče proud ve směru pohybu hodinových ručiček.

b/ Obr.3.25 $T = \frac{2\pi}{L} \sqrt{\frac{I}{i_0 \mu_0 N H}}$

3.5.5 Jestliže zavedeme souřadné osy podle obr.3.26, působí na elementární plošku dS moment $dD = i_0 \mu_0 H_y dx$. Pole kolmé k rovině závitu $H \perp$ nepůsobí otáčivý moment

a/ $D \approx 0,34 \text{ Nm}$ b/ $D \approx 0,17 \text{ Nm}$.

Obr.3.26

3.5.6 V mezeře systému podle obr.3.11 je radiální konstantní pole B . Na cívku o N závitech, výšce l a šířce b působí při průchodu proudem i_0 moment silové dvojice

$$D_s = B l b N i_0 = K_s i_0$$

Opačným směrem působí direkční moment závěsného systému cívky

$$D_d = -D \alpha$$

Dále působí tlumení indukovanými proudy

$$D_b = - \frac{K_s^2}{R} \frac{d\alpha}{dt},$$

kde R je součet vnitřního odporu přístroje R_i a odporu vnějšího obvodu R_e . Pohybová rovnice systému má tvar

$$I \frac{d^2 \alpha}{dt^2} = D_d + D_b + D_s \quad (*)$$

Obecné řešení má tvar $\alpha = C_1 e^{\lambda_1 t} + C_2 e^{\lambda_2 t} + \alpha_0$

kde λ_i jsou kořeny charakteristické rovnice a C_i integrační konstanty. Podle hodnot λ_i rozeznáváme pohyb periodický, aperiodický a hyperaperiodický.

Zanedbáme-li tlumení přejde rovnice (*) na tvar

$$\ddot{\alpha} + \frac{D}{I} \alpha = \frac{K_s}{I} i_0$$

Odtud plyne pro vlastní dobu kyvu systému

$$\tau = \pi \sqrt{\frac{I}{D}}$$

Je-li moment setrvačnosti systému I velký a tlumení malé (ballistický galvanometr/, rovnice (*) přejde po integraci na tvar

$$I \dot{\alpha}(\tau) = K_s \int_0^{\tau} i_0 dt = K_s Q$$

Je známo z mechaniky, že maximální výchylka α_{max} systému, který může vykonávat harmonický pohyb, je úměrná rychlosti s jakou prochází nulovou polohou

$$\alpha_{max} = C \dot{\alpha}(\tau) = \frac{CK_s}{I} Q$$

3.5.7

Uvažujeme-li přístroj se zanedbatelným direkčním momentem, kterým prochází proud $i_0(t) = \frac{u(t)}{R_i + R_e}$, dostáváme z rovnice (*) v př. 3.5.6 vztah

$$I \frac{d^2 \alpha}{dt^2} + \frac{K_s^2}{R_i + R_e} \frac{d\alpha}{dt} = \frac{K_s}{R_i + R_e} u(t).$$

Po integraci rovnice z počátečního stavu $t = 0$, $\alpha(0) = 0$, $\dot{\alpha}(0) = 0$ do stavu $t = \tau$, $\alpha(\tau) = \alpha_{max}$, $\dot{\alpha}(\tau) = 0$, dostaneme

$$K_s \alpha_{max} = \int_0^{\tau} u(t) dt$$

Je-li také tlumení zanedbatelné, rovnice (*) se redukuje na tvar

$$I \ddot{\alpha} = \frac{K_s}{R_i + R_e} u(t)$$

a její řešení

$$I \dot{\alpha}(\tau) = \frac{K_s}{R_i + R_e} \int_0^{\tau} u(t) dt.$$

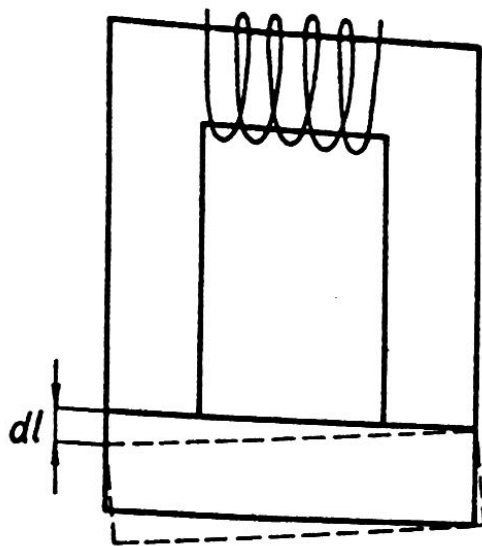
3.5.8 Pro změnu energie odpovídající změně délky střední siločáry podle obr.3.27 platí $dW = -f dl$; $f = \frac{B^2 S}{2\mu_0}$.

3.5.9 Jestliže je magnetický tok stejný, síla elektromagnetů je nepřímo úměrná průřezu magnetického toku v mezeře $F \sim \frac{1}{S}$.

3.5.10 $\mu_r \approx 900$

3.5.11 Rozložíme rychlost částice na dvě složky $\vec{v} = \vec{v}_{\parallel} + \vec{v}_{\perp}$ kde $\vec{v}_{\parallel} \parallel \vec{B}, \vec{E}$, $\vec{v}_{\perp} \perp \vec{B}, \vec{E}$

Obr.3.27.

3.5.12 $\varphi = \arctg \sqrt{\frac{K_{\parallel}}{K_{\perp}}}$, $R = \frac{\sqrt{2m K_{\perp}}}{q B}$, $T = \frac{2\pi m}{q B}$.

3.5.13 $\Delta R \approx 4,3 \cdot 10^{-2} m$

3.5.14 $N_{12} = \frac{1}{4\pi\mu_0} \left[\frac{(\vec{m}_1, \vec{m}_2)}{R^3} - \frac{3(\vec{m}_1, \vec{R})(\vec{m}_2, \vec{R})}{R^5} \right]$

3.6 Magnetické vlastnosti látek

3.6.1 $\Delta t = -24,8^{\circ}C$

3.6.2 $\frac{\Delta N}{N} = 0,07 \%$

3.6.3 V magnetickém poli se kulička zmagnetuje a získá magnetický moment $M = \frac{4\pi}{3} R^3 \chi H$ podél pole. V nehomogenním poli působí síla $F = M \frac{\partial H}{\partial x}$; na paramagnetickou kuličku působí síla ve směru rostoucího pole, na diamagnetickou v opačném směru - tím je určeno pořadí kuliček. Aby nastala rovnováha je třeba, aby byla splněna rovnice

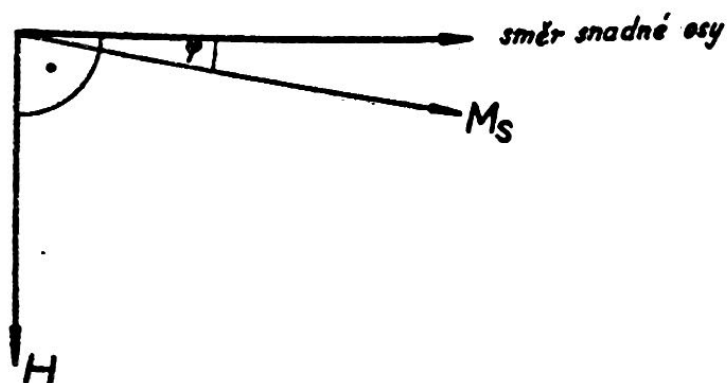
$$\frac{R_{Al}}{R_{Bi}} \sim \sqrt[3]{\frac{\chi_{Bi}}{\chi_{Al}}}$$

3.6.4 Magnetický moment elementární buňky krystalu $M = n\mu_a\mu_B = M_S a_0^3$, kde n je počet atomů v elementární buňce; $\mu_a = 6,3$.

3.6.5 Podobně jako v př. 3.6.4; $M_S = 2,2 T$.

3.6.6 Jsou možné tři alternativy podle toho jaká je velikost koeritivní síly H_C magnetu ve srovnání s polem H_i uvnitř cívky: a/ $H_C = H_i$, b/ $H_C > H_i$, c/ $H_C < H_i$.

3.6.7 V bodě N na obr.3.14 dochází ke stavu nasycení $M = M_S$, dále závisí B na H podle vzorce $B_S = \mu_0 H + M_S$, Vzdálenost $\overline{OM}$ se zřejmě rovná $M_S = 5 T$.

Obr.3.28.

3.6.8 Při Curieově teplotě $T_C \approx 10^3 K$ bude tepelná energie řádově srovnatelná s energií magnetického momentu elektronu μ_B v magnetickém poli $H_{mol} \approx 10^7 Oe$.

3.6.9 Celková energie $E(\varphi) = E_A + E_H = K \sin^2 \varphi -$

$-(\vec{M}_S, \vec{H})$ musí být minimální. Pro slabé pole (obr.3.28) $\sin \varphi \approx \varphi$

$$\frac{dE}{d\varphi} = 0 \Rightarrow \varphi = \frac{M_S}{2K}.$$

$$\mu^* = 1 + 4\pi\chi_H = 1 + \frac{2\pi M_S^2}{K}.$$

o